

Les dones també són dins la nació

Tradicionalment, malgrat el seu paper en la transmissió simbòlica i cultural dels col·lectius humans, malgrat també la seva actuació directa en la configuració d'aquests col·lectius, les dones han estat ignorades en la construcció dels projectes nacionals. Com que arriba el 8 de Març i com que la qüestió és sobre la taula, en parlem amb Montserrat Palau, professora de la Rovira i Virgili. Juntament amb Agnès Toda, ha coordinat el llibre 'In/dependents: dones i projectes nacionals' (3i4), que aquest mes de març serà a les llibreries.

Gènere i nació: com ho lliguem, això?

—Des de l'obvietat, primer: homes i dones sempre han estat lligats als projectes nacionals. Passa que hi ha una cosa clara, documentada i estudiada: les dones han reproduït les nacions de manera biològica, aportant directament nova població; ho han fet també de manera cultural, essent transmissores de cultura, de la llengua, de les tradicions, dels costums, dels sabers; i han reproduït igualment les nacions de manera simbòlica essent al·legories d'aquestes col·lectivitats.

—I el reconeixement?

—Ah. Resulta que, a l'hora de conèixer —políticament, econòmicament,

socialment, culturalment— els projectes nacionals, les dones no han estat tingudes en compte. I això perquè, igual com ha passat en tots els altres aspectes, històricament, les dones no han estat subjecte polític. La política ha estat una construcció feta per homes adreçada als homes. I d'aquí ve la insistència i la necessitat d'estudiar el lligam entre tots dos conceptes: les dones sempre han estat relacionades amb la nació però, en canvi, poca cosa han tingut a dir com a subjectes a l'hora de construir aquests projectes col·lectius als quals pertanyen i en els quals viuen.

—Tenim l'imaginari ple de pares de la pàtria però no hi trobem les mares...

—Encara que *pàtria* vingui de *pare*, justament en la reproducció simbòlica es parla de la mare pàtria. És a dir, la pàtria com a dona i mare és una figura, una estàtua, un símbol, però a l'hora de la veritat molt poques vegades trobem les dones com a subjectes actius.

—La relegació en l'àmbit polític és general.

—És que, mira, d'ençà de la civilització clàssica occidental, per a parlar des dels nostres paràmetres, les dones no han tingut la ciutadania. A partir d'aquí, els projectes nacionals han estat dissenyats i elaborats des del punt de vista masculí. I és des d'aquí, que s'ha fet el discurs, el relat. Les dones hi són, però només com a símbols.

UN MOSAIC DE DONES INDEPENDENTS

Montserrat Palau, editora, juntament amb Agnès Toda, del llibre *In/dependents: dones i projectes nacionals* (3i4), destaca que cadascun dels articles suggereix prou per a fer-ne un volum sencer. En aquest grapat d'extractes oferim un tast d'algunes de les qüestions que s'hi tracten.

■ El gènere de la nació

Andrea R. Bellot (U. Rovira i Virgili): Les nacions han estat assignades històricament a una identitat femenina o masculina. Aquestes identitats de gènere s'expressen en forma d'imatges i d'icones nacionals. Alguns exemples coneguts són "l'Argentina", "la Mare Irlanda" i "la França", que són generalment considerades com a femenines, mentre que a Alemanya, per exemple, se li assigna un rol masculí: "*das Vaterland*". El Regne Unit (que molts dirien que és més aviat un

reialme femení desunit) porta el missatge implícit d'un rei al tron, mentre que la Gran Bretanya es presenta com a dona: la poderosa *Britannia*. Els termes lèxics vinculats a la nació també porten implícits un gènere; tant *Motherland* (*matríe*) com *Fatherland* (*patrie*) existeixen en anglès, tot i que en general *Fatherland* té connotacions negatives i no s'utilitza amb freqüència avui dia en anglès. En espanyol i en català, la paraula *pàtria* o *nació* és femenina.

■ Símbols mudes

Nirmal Puwar (University of London): La inclusió de les dones a la nació ha estat molt específica. Si fem un cop d'ull a les estàtues femenines de les places que ens envolten, veiem que les dones són predominantment símbols de virtut, bellesa, nutrició, virginitat, justícia i coratge.

En cert sentit, el *David* [de Miquel Àngel] és el criteri pel qual som mesurats quan assolim la tribuna a qual-sevol institució —en el dret, en l'art, acadèmicament, en la política. Aquest és especialment el cas dels espais consagrats. Així que les dones entren al domini públic no compleixen la norma somàtica.

■ "Portadores de l'honor"

Nekane Pérez Irazábal (Aralar): La radicalització de rols —uns rols basats en la identitat que reconeixen les persones que formen una determinada comunitat— amb freqüència ha tingut conseqüències desastroses per a les dones, els restringeix la mobilitat i la llibertat, els imposa maneres de vestir, posa les dones sota el rígid control dels homes de la família i de la comunitat i les confina a l'esfera domèstica i, molt més important encara, els confereix el paper

La llibertat guiant el poble, una idealització pintada per Eugène Delacroix el 1830.

—L'ús metafòric i simbòlic de la dona i del seu cos passa a un àmbit punyent quan esdevé camp de batalla polític.

—Sí. Les dones reproduïxen sim-

bòlicament la nació, que queda lligada amb la mare pàtria, amb la terra, i se n'ha de defensar l'honor. Per tant, en èpoques de violència les dones són camp per conquerir. En surten molt

malparades. I hi ha una altra qüestió, també.

—Quina?

—La identificació del paper femení amb la feblesa. I, des d'aquest punt de vista, les nacions colonitzades es presenten com éssers o comunitats febles, que necessiten guia, que són incapaces d'autogovernar-se. Hi ha una mena de metàfora entre imperi colonitzador-poder patriarcal, d'una banda, i nació colonitzada-simbolització com a dona, d'una altra. Fixem-nos, en el nostre cas: quantes vegades no es dibuixen les relacions del govern del Principat amb Madrid per mitjà de figures femenines (que representen el paper del dèbil) i masculines (el paper del fort): Catalunya vestida com una dona, com una núvia el dia del casament, i Espanya com un home, el nuvi. Si les relacions són amb els EUA, però, aleshores és l'estat espanyol que fa de núvia.

—Al capdavant, és un imaginari fet a mida del rol masculí. Com s'aconsegueix que s'hi sentin implicades les dones?

—És cert que hi ha coses tan arrelades que costen de canviar. Ara penso en allò que havia reflectit la Montserrat Roig als seus llibres, per exemple, quan retratava l'època de la transició, aquella reforma sense ruptura, quan els moviments de dones dintre els partits, o els moviments feministes, sempre quedaven relegats a un segon terme: això ja vindrà, deien, primer aconseguim

de "portadores de l'honor de la comunitat" i de les tradicions. Així, la violació i l'abús de les dones de la comunitat "enemiga" es converteix en una estratègia militar crítica en totes les guerres i en tots els conflictes basats en la identitat.

■ Espais de colonització

Montserrat Duch (U. Rovira i Virgili): En la dècada dels noranta foren molts els estudis que remarcaven la importància de la categoria de gènere en la construcció i legitimitació de diferències sexuals, ètniques i de classe en els discursos colonials, com ara en el cas de l'Índia, que es presentà com un projecte de penetració masculina en el qual la raó havia de governar sobre una població índia efeminada, emocional i inestable. De manera similar, la conquesta d'Àfrica s'acompanyà d'una retòrica de gènere en la qual el paisatge figura com a metàfora del cos femení, els misteris del qual esperen, inerts i passius, ser descoberts i envaïts.

Andrea R. Bellot: També s'han creat metàfores de gènere i/o analogies: el colonitzador és sovint descrit com un home fort, mentre que la colònia es defineix com una dona feble que ha estat envaïda i penetrada. També val la pena d'assenyalar a aquest respecte que "La Mare Pàtria" és forta quan la Mare té el suport de la Pàtria. Si la Pàtria no hi és, la situació es descriu en català com a "descontrol" i en espanyol com a *desmadre*.

■ Dones ignorades

Montserrat Duch: La preservació i vigència de la llengua nacional és central en el discurs de les nacions sense estat, que rivalitzen amb la llengua de poder, si bé les dones mares transmissores del principal símbol cultural —expressió clau i crucial de la qüestió nacional— són ignorades, mancades de reconeixement en l'espai públic en el qual el moviment catalanista s'expressa i avança com succeí als inicis del segle XX a Catalunya o Irlanda.

■ En conflicte

Bronagh Hinds (DemocraShe): El plantejament ultramasclista de la política, amb el seu llenguatge violent, va ser un obstacle per a la pau, amb uns comportaments antagonistes, d'intimidació, sectaris i sexistes incrustats com a conducta normal en la ment dels polítics, dels mitjans de comunicació i d'altres. Demostrar la gent i els partits era una pràctica habitual. Termes com "traïdor", que són perillosos enmig d'un conflicte violent, s'utilitzaven per descriure aquells que estaven disposats a prendre el compromís, els que van acceptar el diàleg o els que preveïen una solució negociada amb un futur comú. La Coalició [de les Dones d'Irlanda del Nord] va demostrar les noves normes de comportament polític i de negociació que van impactar en el procés. Va desafiar persistentment el llenguatge i l'estil polític, havent de fer front a la ira política constant, fins que es va fer evident el suport que l'opinió pública donava a la Coalició, atès l'abús que estaven patint per part d'alguns partits. No hi

la democràcia. És com ha passat ara a Croàcia, per exemple.

—Què?

—Que han fet un estat nou i la qüestió de les dones queda relegat: primer hem d'aconseguir fer fort aquest nou estat, etcètera. I resulta que, a l'hora de la veritat, les dones no tan sols no han aconseguit plens drets ni una participació normal en la construcció del nou estat, sinó que encara han vist fins i tot minvar les seves llibertats.

—**La participació de les dones en la política continua essent una assignatura pendent?**

—Augmenta, però hi continua havent traves. És el famós sostre de vidre. I hi ha poques dones que obtinguin representació. Una vegada l'han obtinguda, a més, solen quedar adscrites en comissions o ministeris o conselleries de cultura o de polítiques socials, diguem-ne. És a dir, en uns camps molt determinats.

—**Com es pot incentivar aquesta participació política de les dones? Més enllà de la igualtat d'oportunitats, què cal, quant a imaginari o estímul?**

—Uhm. Aquí hi ha diversos factors. Per exemple, el mateix funcionament dels partits polítics. Són els horaris, la masculinització dels partits i del funcionament de la vida política. Tot i que cada vegada hi ha més espais d'actuació feminitzada, costa molt. El cas és que les dones, que s'impliquen molt en associacions i entitats, continuen refractàries a les estructures de partit. És clar que també hi ha un factor que no incentiva, precisament, i és la manera com són tractades les dones que entren

PRATS I CAMPS

“A l'hora de confegir els projectes nacionals, les dones no han estat tingudes en compte”

en política. Es veu fins i tot des d'una anàlisi superficial. Des dels mitjans de comunicació, per exemple.

—**Encara ara, reportatges sobre dones amb poder acaben explicant com ho compaginen amb els fills o amb anar a comprar. No són temes**

per als homes en els mateixos càrrecs, aquests.

—Ara preparo un llibre sobre aquesta qüestió, precisament. I es veu com les dones que arriben al poder resulta que han de ser masculinitzades. Va ser el cas de Margaret Thatcher, per exemple:

ha dubte que les dones van dominar el llenguatge polític, la qual cosa al mateix temps va fer reduir la temperatura política i guanyar més suport públic per a un acord de pau.

■ **La inclusió**

Bronagh Hinds: La Coalició [de Dones d'Irlanda del Nord] considerava que, perquè un acord de pau fos sostenible, el procés de negociació havia de ser inclúsiu en tots els interessos. L'experiència directa mostrava aquest punt de vista, ja que com a únic grup més gran de persones excloses del poder i de la presa de decisions, les dones poden veure l'impacte que tenen en les seves vides les escasses i males decisions i, sovint, això les fa sentir frustrades, enutjades o anguixades. Elles comprenen les conseqüències pràctiques i emocionals de l'exclusió, i saben valorar com això pot encendre un conflicte. Així, les dones tenen un paper fonamental en la defensa del principi d'inclusió com a punt clau per resoldre conflictes amb èxit.

■ **Visibilitat política**

Nekane Pérez Irazábal: Es pot qüestionar la utilització de dones com la Dama de Ferro com a referents de l'avenç de drets; però és evident que, malgrat no ser ni feminista ni progressista, la seva aportació va ser valuosa. Potser per això és més adequat abordar la figura de la dona, i no només del feminisme de la nació. Totes les dones són, som, necessàries i determinants en la construcció de la nació.

■ **Rols i llenguatge**

Andrea R. Bellot: [A la guerra de les Malvines] els discursos nacionalistes i les estructures de poder es van combinar per construir identitats de gènere en un context bèl·lic. [Hi va haver] dos “retrats” oposats de dones que hi van participar: la primera ministra britànica Margaret Thatcher i el moviment argentí de dones per la pau, les “Madres de Plaza de Mayo”. Mentre que la primera es va presentar com una icona del nacionalisme patriarcal representant un rol propi

del gènere masculí, les darreres van adoptar un posat més femení per reclamar justícia i l'aplicació dels drets humans. En aquest rerefons, cal considerar els trets masculins i femenins com a actes *performatius* i no com a característiques essencials dels subjectes.

■ **Resistents en temps de crisi**

Pilar Palacio Sesé (U. Rovira i Virgili): Les tasques es van distribuir de tal manera que els homes van anar a lluitar al front contra les forces marroquines i les dones van començar a organitzar-se per garantir la subsistència del seu poble i van crear els actuals campaments de població refugiada. Actualment, la majoria d'aquelles dones continuen encara vinculades de manera intensa als moviments polítics i de dones sahrauís als campaments. Elles mateixes expliquen que en aquell moment eren dones joves, en gran part procedents de les zones urbanes i ja llavors vinculades al moviment nacionalista sahrauí. En aquesta nova etapa que el destí marcava a aquestes dones,

és que fins i tot li van fer fer un curset perquè fes la veu més greu!

—Au.

—I va crear tota una imatge: allò de la dama de ferro. Vestit-jaqueta, d'aire masculí, una mica de pintallavis, però ja està. Certa feminitat, però que no es desbordés. Ara que he anat analitzant el tractament en imatges de les polítiques, he constatat com han masculinitzat també la Hillary Clinton. Hi ha un munt d'acudits, als EUA, que juguen a preguntar-se si és dona o home, que especulen, en fi, quant li va costar l'operació de penis, si li van implantar tots dos testicles i coses així. Una cosa semblant li passa a l'Angela Merkel. Com que tenen una certa edat, les masculinitzen.

—I si no?

—Per exemple, la Dilma Rousseff, que és més jove i, en teoria, encara al mercat sexual, la pinten, per exemple, dalt d'una carrossa, vestida de *miss* i portada per Lula da Silva: en definitiva, la noia de Lula. A la Michelle Bachelet també l'han pintada amb vestit de bany i banda de *miss*. Sempre és aquesta mena de cosificació, en el sentit de biologia, de les dones. I hi intervenim tant dones com homes. Anem perpetuant aquests vells esquemes patriarcals.

—Hi ha gaires anàlisis sistemàtiques sobre la integració de les dones en els projectes nacionals?

—No. Sobre les nacions i els nacionalismes hi ha moltíssima bibliografia. Però, de fet, no va ser gairebé fins a la dècada dels 80-90, més aviat a la dels 90, que tot d'estudiosos internacionals van començar a dir que el biaix gènere

en la construcció de les nacions és bàsic, com ho són les relacions entre homes i dones, les jerarquies. A partir d'aleshores sí que s'hi han començat a dedicar estudis de caire internacional. És per això que, volent-ho tractar també des de la nostra realitat, l'any 2007, en una primera reunió, potenciada des de la Universitat Jaume I de Castelló, ens vam començar a trobar un seguit de membres d'universitats, el 2010 vàrem fer un congrés mundial sobre el tema i ja funcionem com a xarxa d'investigació. Ens diem DiNS, Dones i Nacions.

—De quines universitats sou?

—Doncs de la UJI, la Rovira i Virgili de Tarragona, la de València, la d'Alacant i la de Barcelona, de l'Institut Interuniversitari d'Estudis de Dona i Gènere, la del País Basc, la de Vigo, la del Quebec, la d'Orà, la de Beirut i també la secció de dones de la UNESCO. I hi anem insistint. S'hi toquen molts temes: la construcció política, la representació política, les migracions i els desplaçaments, la violència, les identitats... És molt ampli, però era la manera d'entrar des de la nostra realitat a plantejar reflexions sobre aquest tema.

—DiNS: també perquè les dones són part de la nació.

—És clar. Fins ara obries el llibre d'història i semblava que les dones només hi érem com l'excepció que confirma la regla en cadascun dels camps. Per tant, reclamem, d'una banda, la independència en comptes de la dependència a què hem estat abocades. I, d'una altra, la inclusió a l'hora de plantejar i de desenvolupar els projec-

tes nacionals. I sobretot en aquesta època de canvis en què podem veure que és possible —i ho veiem cada dia— la construcció de nous estats i de noves realitats. És una oportunitat, és clar.

—Allò de comptar, ja d'entrada, amb el conjunt de la població.

—Sí, ja que farem una cosa nova, fem-la amb tots els ets i uts, amb tota la gent que hi participa, en comptes de reproduir uns esquemes antics i que no convencen. Cal estar a l'aguait, perquè en el fons és allò de dir: a la taula d'en Bernat qui no hi és no hi és comptat.

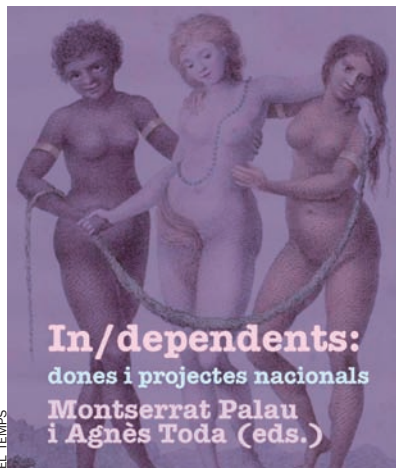
—A la introducció del llibre *In/dependents: dones i projectes nacionals*, apunteu també el paral·lelisme que es pot establir en l'evolució de la dependència a la independència entre el cas de les dones i el de les nacions que encara no tenen estat.

—Veiem com, aquestes últimes dècades, avui mateix, encara que hi ha hagut canvis importants, costa que les dones puguin gaudir de tota la seva llibertat: encara som en aquest procés que avança de la dependència a la independència. I parlem del nostre cas: europees del segle XXI. Hi ha unes altres realitats en què la situació és molt més greu encara. En tot cas, són processos que avancen en paral·lel amb moltes nacions que volen tenir i exercir les seves pròpies llibertats i a les quals es nega aquest procés. És una mena de camí que no pot ser idèntic, és clar, però que té molts paral·lelismes quant a la necessitat d'aconseguir ser de ple, l'autodeterminació.

Núria Cadenes

van ser les protagonistes del procés de reconstrucció comunitària als campaments. Elles foren les que ho van crear tot del no res: van plantar les primeres tendes, van crear els primers hospitals de campanya, van organitzar les primeres escoles, van gestionar l'ajuda humanitària... I en tot aquest camí, van anar enriquint-se les unes amb les altres amb un discurs propi que marcaria un abans i un després en el rol que les dones sahrauís juguen dins de la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD). A partir de llavors, ja res tornaria a ser com abans.

Zahra El Hasnaoui Ahmed (Associació de Dones Sahrauís): El maig de 2005 es va revifar la resistència pacífica sahrauí a les ciutats ocupades. Cansades de la passivitat de les Nacions Unides, les dones sahrauís van sortir als carrers a reclamar pacíficament el dret a l'autodeterminació. Aquest gest valent el pagarien sofrint l'ús brutal de les forces de seguretat, que, en el

cas de Sultana Jaya, va suposar la pèrdua d'un ull.

■ Part constituent de la nació

Nekane Pérez Irazábal: Quan a algú li demanes un tros de pa, et pot preguntar si el vols gran o petit, si el vols blanc o integral, però no et pregunta pels ingredients bàsics, com a molt per la sal. Les dones som ingredients bàsics del poble, de la nació; i no té sentit defensar l'existència de la nació si se n'oblida una part fonamental.

Quan reivindico el meu país no demano només una part del país, demano el dret a ser un poble. Construir la nació no és col·leccionar persones; el projecte nacional sempre està basat en valors i s'ha de tenir especial cura en els valors que utilitzem. En cap moment podem pretendre tenir una nació per defensar la igualtat, la nació es construeix utilitzant entre tots el ciment de la igualtat de drets entre les persones.